

МУНАВВАРА ҚУРБОНОВА

**ЎЗБЕК БОЛАЛАРИ НУТҚИНИНГ
ПРАГМАЛИНГВИСТИК
АСПЕКТИ**

Монография

Тошкент - 2018

УДК: 347.(575)
ББК: 63.3 (57) К-27

Ўзбек болалари нутқининг pragmalingvistik aspekti / М.Курбонова.
– Тошкент. – 2018. – 160 б.

Монографияда ўзбек болалар нутқининг pragmalingvistik хусусиятлари, хусусан, болалар томонидан яратиладиган нутқий акт кўринишлари, болалар нутқида пресуппозициянинг ифодаланиши қонуниятлари, болаларга хос нутқий коннотация муаммоси ёритилди.

Монография тилшунос олимлар, тилшунослик илми билан шуғулланувчи тадқиқотчилар, магистрантлар ва талабалар учун мўлжалланган.

Масъул муҳаррир: Д. Лутфуллаева,
филология фанлари доктори,
профессор

Тақризчилар: М.Курбонова,
филология фанлари доктори,
профессор

Д. Худойберганова,
филология фанлари доктори,
етакчи илмий ходим

ISBN 978-9943-992-13-9

Монография Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети Кенгашининг 27.11.2017 йил 4-сонли мажлиси қарорига мувофиқ нашрга тавсия этилган.

© “Adabiyot uchqunlari” nashriyoti
© МУНАВВАРА ҚУРБОНОВА

СЎЗБОШИ

Тилшунослик фани тараққиётининг сўнгги босқичида тил бирликларини ундан фойдаланувчи шахс омили билан боғлиқ ҳолда ўрганиш тенденцияси марказий ўринга чиқди. Бу ёндашувда лингвистик ҳодисаларни тил эгаларининг борлиқни идрок этиши, олам ҳақидаги тасаввурлари ва уни тилда акс эттириши, лисоний тафаккури, тил кўникмаси, нутқий фаолияти, нутқ обьекти ҳақидаги билимлари, руҳияти, воқеликка муносабати, касб-кори, ёши, гендер белгиси каби нолисоний омиллар билан боғлиқ ҳолда тадқиқ этишга жиҳдий эътибор қаратила бошланди. Натижада тилшунослик фанида тил ва ундан фойдаланувчи шахс муносабатини ўрганувчи турли йўналишлар майдонга келди.

Тилшуносликнинг тил тизимини шахс омили билан боғлиқ ҳолда ўрганувчи йўналишларидан бири сифатида майдонга чиқкан прагмалингвистика ҳозирги кунга келиб ўрганиш обьекти, асосий тушунчалари, ўз терминологик тизими, назарий муаммолари, мақсад ва вазифаларини аниқ белгилаб олди. Бу соҳанинг етакчи мутахассисларидан бири Ш.Сафаров қайд этганидек, “Прагмалингвистика ҳеч қандай гумонсиз «тетапоя» давридан ўтди, ушбу соҳа ўз тадқиқ обьектини (нутқий мулоқот тизими) ва таҳлил методларини асосан аниқлаб олди. Прагматик таҳлил тамойилларини белгиловчи асосий методологик ғоя ҳам аниқ: бу – *фаолият назариясидир*. Аммо прагмалингвистика ҳамон «навқиронлик» даврида. Навқиронлик эса – истиқболли режаларга тўлиқлиқдир, ҳозирча ҳал этилиши лозим бўлган муаммолардан тап тортмасликдир”¹.

Прагмалингвистиканинг олим назарда тутган истиқболли масалалари қаторига тил бирликларининг шахс омили билан боғлиқ ҳолда амалий-функционал қўлланиши таҳлилига қаратилган бир қатор муаммолар, жумладан, нутқий фаолият ва унинг самарали

¹Сафаров Ш. Прагмалингвистика. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 2008. – Б. 6.

МУНДАРИЖА

Сүзбоши.....	3
I. Боб. Болаларга хос нутқий акт кўринишларининг прагматик тавсифи	9
1.1. Нутқий акт ҳақидаги назарий қарашлар: таҳлил ва муносабат.....	9
1.2. Болалар коммуникатив мулоқотида нутқий акт турларининг воқеланиши.....	19
1.3. Болалар перцептив фаолиятида прагматик тўсиқнинг юзага келиши.....	42
II. Боб. Болалар нутқининг пресуппозицион хусусиятлари.....	55
2.1. Лингвистик пресуппозициянинг умумий тавсифи.....	55
2.2. Болалар нутқида лексик бирликлар орқали пресуппозициянинг ифодаланиши.....	68
2.3. Болалар нутқида морфологик бирликлар орқали пресуппозициянинг ифодаланиши.....	73
2.4. Болалар нутқида синтактик бирликлар орқали пресуппозициянинг ифодаланиши.....	87
III. Боб. Болаларга хос нутқий коннотация ва баҳо муносабатининг ифодаланиши.....	93
3.1. Коннотация ва баҳо муносабатининг прагматик моҳияти ва ўрганилиши.....	93
3.2. Болалар нутқида коннотатив маънонинг ифодаланиши.....	109
Умумий хуносалар.....	140
Фойдаланилган адабиётлар.....	143